

Transkribering: Motverka rasism i skolan - om modet att ta upp frågor om rasism

Lista över medverkande

HW: = Hugo Wester

MA: = Mikael Allard

CS: = Camilla Sjöström

Intro: Välkommen till Skolverkets poddradio, tema motverka rasism och främlingsfientlighet. Det här samtalet är ett exempel på hur man kan prata om frågan, lyssna och fortsatt diskutera på er skola.

HW: Välkomna till Skolverkspodden om arbetet mot rasism och främlingsfientlighet i skolan. Rasism och främlingsfientlighet är oförenligt med skolans värdegrund och det står i läroplanen att det ska mötas med kunskap, öppen diskussion och aktiva insatser. Och barn och elever har ju rätt till skydd mot kränkningar och diskriminering i skolan och de här rättigheterna, de finns ju där också för att vi vet att om man blir utsatt för diskriminering eller kränkande behandling så påverkas man såklart negativt. Så det kan ju också sägas ha att göra med att man ska ha rätt till samma möjligheter och likvärdiga möjligheter att lära och utvecklas. Så det är bra att knyta det också till kunskaper. Och vi vet att det här är en utmaning för arbetet i skolan med personal. Arbetet med kunskaper och värden hänger ihop, men hur går det här till rent konkret? Med mig idag så har jag...

MA: Mikael Allard heter jag, jag är lärare i samhällskunskap och historia på Alléskolan i Hallsberg, en jättestor gymnasieskola. Vi har alla nationella program på skolan, och nära 2000 elever tror jag att det är.

HW: Välkommen.

MA: Tack.

HW: Och med oss idag så har vi också...

CS: Camilla Sjöström, jag är en gammal lärare, jobbade som lärare väldigt länge ute i Haninge och där undervisade jag på gymnasiet i religion, historia och filosofi. Och sen tre år tillbaka nu så jobbar jag på myndigheten Forum för levande historia som pedagog och möter klasser bland annat.

HW: Ni är välkomna hit till Skolverkspodden. Och vi gör ju så att vi utgår från ett konkret scenario och dagens konkreta scenario handlar om det här med modet att ta upp frågor om rasism och främlingsfientlighet. En lärare vet om att det bland eleverna förekommer laddade samtal med rasistiska och främlingsfientliga förtecken på rasterna. Samtidigt så undviker lärarna att lyfta de här frågorna i klassrummet på grund av omsorg av att elever ska kunna känna sig utsatta för kränkningar. Hur är det, känner du igen dig Micke? Tror du att det är såhär i skolsverige idag att det är ett scenario som det här exemplet skulle kunna vara verklighet?

MA: Ja det tror jag. Jag tror att det finns en viss rädsla för att liksom föra de jobbiga samtalen, det tror jag. Och att man är rädd för vad som ska hända, om att det ska gå överstyr eller så. Samtidigt som jag då tror att man kanske egentligen inte behöver vara det. För att om man, jag tror att man säger värre saker på rasten än vad man säger i klassrummet om det är det man är skraj för, så jag tror att den rädslan är obefogad. Men jag vet ju att den finns och jag förstår ju att den finns också.

HW: Du menar att det blir skillnad på klassrummet och utanför klassrummet eller?

MA: Ja.

HW: På vilket sätt då?

MA: Många elever anpassar sig efter situationen, det vill säga man anpassar sig efter klassrummet. Om man är i klassrummet och man säger inte det som man kanske säger till varandra på rasten, därför att man, ja av olika skäl då. Man kanske inte vill säga därför att man tror att läraren ska ta illa upp eller ja, eller att det liksom inte stämmer överens med det man håller på med just då, att man ändå tänker i betygstermer och såhär va. Så att man anpassar sig på det sättet.

HW: Det låter lite då som att vi har skolan och de här samtalen inom ramen för undervisning och lärande, blir någon slags, skulle kunna tippa över till någon åsiktskorridor liksom att det, man inte tar upp vad som helst.

MA: Ja men det tror jag. Jag tror att lärarna försöker hålla sig inom den korridoren. Men det gör eleverna också. Så att det tror jag.

HW: Och sen kommer det upp ute i korridoren istället.

CS: Mmm... och då ska man fånga den då om man går förbi som lärare tänker man.

MA: Ja och inte bara lärare utan all personal.

CS: Nej eller all personal precis, ja och det kan ju vara svårt att ha det på volley sådär. Men jag tror det är viktigt.

- HW: För det är ju så att man som jag också sa inledningsvis så har du som elev rätt till ett skydd mot kränkande behandling så att det uppstår en situation att du känner din värdighet bli kränkt, så ska du sätta igång ett arbete på skolan. Och det där ansvaret har du som lärare men också som övrig personal. Samtidigt som det då är svårt att veta för det är subjektivt den här upplevelsen. Och du kan uppleva en kränkning utifrån det någon elev har sagt, vad de har yttrat. Samtidigt då som eleven har en stark yttrandefrihet. Och det här spänningsfältet, hur hanterar vi det i skolan?
- CS: Jag tänker att det är det som är den stora komplexiteten med att vara lärare eller vara människa i stort. Men jag tänker, vi har ju styrdokument, vi är tjänstemän, vi ska utföra värdegrunden både lära om och lära igenom när det gäller värdegrund och kunskaper. Och vi kan ju på något vis ändå känna trygghet i att vi har en ganska tydlig värdegrund som vi ska lära ut. Alltså vi kan luta oss mot styrdokumentet och försöka förmedla dem. Och vi ska göra det och vi kan vara trygga i att vi ska göra det. Och då blir det en trygghet i att göra det tänker jag.
- HW: Men om man tolkar sitt demokratiuppdrag som lärare då gemensamt i linje med värdegrunden, som att man faktiskt ska verka för att inte elever blir utsatta för kränkande behandling, det kan vara en annan tolkning.
- CS: Ja jag tänker att det kanske just, absolut det är det ju men skolan måste nog, eller lärarna måste nog se skolan som det istället som där möten sker och i alla möten oavsett var så kan det ju bli konflikter. Men hur ska man annars kunna lära sig? Alltså om vi ska rusta ungarna för att komma ut i den vanliga vardagen utanför skolan, där är det ju ingen som samlar upp och täcker upp och skyddar en. Man måste ju kunna undervisa så att elever så småningom kommer att kunna möta andra människor. Och det tror jag att det är också en värdegrund liksom, eller en del av värdegrunden att det här demokratiuppdraget. Demokrati är ju inte smärtfritt, demokrati är inte konfliktfritt liksom. Det måste man få lära sig.
- MA: Men jag tror det är en jätteviktig sak som du pekar på, det är alltså att man kan se skolan som någon form av arena som där då åsikter bryts mot varandra. Men då är det jätteviktigt att lärarna också deltar i det, alltså att de finns på arenan. Och det kan man göra både i klassrummet men även på rasterna.
- HW: Men samtidigt så ser vi i studier och i undersökningar att lärare inte identifierar sig riktigt med den här delen i demokratiuppdraget alla gånger. Och att man också i rädsla för att iscensätta eventuella kränkningar backar från de här. Eller att man inte känner sig riktigt rustad i att hålla samtalen.
- MA: Men alltså jag tror inte, man behöver ju inte vara rädd för att det ska hända i klassrummet. Jag förstår inte riktigt vad det är man är rädd för då. Det måste vara andra saker som gör att man backar ut.

HW: Vad kan det då vara? Är det kunskaper om själva frågorna?

MA: Ja det kan det vara.

HW: Mmm... är det så att man som lärare alltid behöver ha en åsikt då? Liksom ha ett rätt svar? Eller kan det vara så att man känner att man borde ha det och att man därför backar?

CS: Ja jag tror att det är så att man känner att man måste ha det, men jag tror det är tvärtom, man ska nog inte alltid ha rätt svar. Och det är också en del av att undervisa eller lära och fostra och agera värdegrunden. Att man faktiskt öppnar upp för att det här är komplext, det är inte så enkelt. Men om vi testar de här olika utsagorna mot varandra, vart hamnar vi då? Hur illa kan det bli liksom?

HW: Men samtidigt så är ju skolan, kan ju aldrig bli värdeneutral.

CS: Absolut inte.

HW: Så på det sättet kan man ju inte backa och börja relativisera.

CS: Nej men man kan problematisera. Man kan även problematisera demokrati. Alltså det är absolut en viktig värdegrund och vi ska lära ut. Men man kan problematisera och sen tillsammans komma fram till, efter att vi har reflekterat över det här, så ja, kommer vi fram till ett svar kanske.

MA: Men det är ofta så att kan man känna att elever förväntar sig att man ska komma upp med ett svar på en fråga. Jag vänder mig starkt emot det där, alltså det är mycket intressantare egentligen om man kan diskutera saker och vrida och vända på dem, det som verkar uppenbart sant kanske inte är det liksom. Jag vet de sa någon gång, det stämmer säkert inte, men de påstår att lärare ljuger ungefär fem gånger per lektion, har ni hört det också?

CS: Aldrig hört (skratt).

HW: Men det här att undersöka värden och vrida och vända på saker tillsammans, det är väl att sätta igång just en demokratisk process och göra det tillsammans med eleverna.

MA: Ja.

HW: Men inte så lätt alla gånger.

MA: Nej.

HW: Och sen finns det också gränser för det här, vi har pratat kränkande behandling här. Men det finns också gränser rent i brottsbalk kring hets mot folkgrupp förstås och förolämpningar och de här ärekränkingsbrotten. Skapar de också en, någon slags positionering kring vad man kan ta upp och hur drar man den gränsen liksom? När blir det rasism? Är det det som är det här modet att ta upp frågor om rasism och

främlingsfientlighet? Behöver man mer på fötterna som lärare och skolpersonal där?

- MA: Alltså jag tror att det man kan diskutera är väl i så fall främlingsfientlighet. Alltså rasism är ju, det finns väl ingen som, inte ens någon som är där vill ju kännas vid att de är där (skratt), förstår du hur jag menar? Alltså där någonstans är ju att påstå att det ska finnas liksom, att människor är olika och bör behandlas olika på grund av varifrån de kommer och så. Det kan vi ju aldrig acceptera liksom såna åsikter. Alltså det är ju, jag höll på att säga att det inte är en åsikt utan det är någonting annat, en vanföreställning om något. Men sen finns det ju liksom ett gränsområde där som också kan vara svårt att navigera i. Vad är liksom främlingsfientligt och vad är invandringskritik?
- HW: Just det det är ett nytt begrepp som har seglat upp.
- CS: Jag tänker att rasism är väldigt svårt. Vad är rasism? Men det är knappt vi har en definition av det i vad det egentligen, det finns flera olika definitioner. Men det är svårt tror jag.
- MA: Men där blir ju balansgången det för att, nu säger jag lite emot mig själv då, men där kan balansgången bli att jag, för jag personligen anser att vissa, alltså vissa politiska uppfattningar som kommer till, som får stort utrymme idag eller i alla fall gränsar till att vara rasistiska och att det handlar om, alltså vissa såna är till exempel nätsajter som då ligger något politiskt parti nära, ger uttryck för, alltså när man bara visar på det negativa om till exempel romer eller så, det är ju för mig rasism. Så att där någonstans, men jag tänker mig att i klassrummet så kanske det inte blir så... det är klart att det kan dyka upp något sånt påstående, och då skulle man kunna fånga upp det och liksom prata om vad bygger du det på? I sånt fall.
- HW: Just det. Och sen är det där svårigheten också med den här kapitel sex i skollagen då om arbete mot kränkande behandling, då är det ju elevens upplevelse av kränkning som man ska agera på, och inte om man står och funderar själv på om det här uttrycket kan, är det rasistiskt eller inte? Utan då blir det svårt att läsa av på volley där i situationen.
- CS: Tyvärr så det kommer vara en omöjlighet för en lärare att navigera fullständigt kränklöst, eller vad ska man kalla det för, i klassrummet. Därför att det sitter kanske 25 individer där som jag överhuvudtaget inte känner någonting till om förutom att de är vid samma tillfälle ungefär. Jag kanske känner några lite bättre och några inte alls. Jag kan ju ta upp, alltså om jag tar upp dödsstraff så kan det vara oerhört kränkande trots att jag tror att ingen har varit med om något liknande som eventuellt kan, alltså det... och i min tanke är det att ta upp det för att faktiskt diskutera på ett djupare plan och verkligen försöka visa på människovärde. Jag kanske har en god avsikt med att ta upp just det här ämnet för att det är viktigt i värdegrundsarbete. Och sen så blev det ändå fel. Och det tror jag tyvärr är oundvikligt.

MA: Ja och man behöver hantera det.

CS: ja.

MA: Man kanske också ska understryka här att de här skollagens kapitel sex om arbete mot kränkande behandling kan inte trumfa ut heller grundlagsskyddande rättigheter som yttrandefriheten. Att det inte är yttrandefrihetsbegränsande kan man inte använda det på det sättet.

HW: Men kring modet att ta upp frågor om rasism och främlingsfientlighet och det här scenariot som vi hade då med läraren som vet att det förekommer och så undviker man liksom under lektionstid. När man ändå har möjlighet som professionell och tränad pedagog, att också leda de här samtalen. Men hur gör vi det, hur gör vi det i skolan och vilka verktyg har vi för att kunna skapa bra möjligheter för att prata om världen tillsammans med barn och elever? Vad finns det för olika verktyg? Har du något exempel?

MA: Ja jag har flera exempel. Men jag har testat en grej som kallas för safe classroom, och det är egentligen inget nytt så under solen. Man gör gemensamt upp med just den gruppen man har, vad är det som råder, alltså hur ska klassrumsklimatet vara när vi diskuterar svåra frågor? Och sen så gör man då en, man bestämmer tillsammans vad det är som gäller helt enkelt. Hur man behandlar varandra och så. Därför att alltså man startar där i att, alltså man börjar med att bygga ett bra klimat, det tror jag är jätteviktigt.

HW: Alltså överenskommelse för hur samtalet ska föras?

MA: Mja kanske framförallt vad man inte ska göra.

HW: Ja gränser.

MA: Ja precis, och för att alla ska känna trygghet idag. Och det gör man då enligt en speciell metod där alla får säga sitt, det är en viss arbetsgång kring det där va. Så att det är viktigt att alla kommer till tals. Att alla får tala om hur de upplever, för det kan ju vara så att man som lärare uppfattar en grupp på ett visst sätt, men som inte eleverna gör. Alltså hur klimatet är i gruppen och så. De kan ju ha en annan uppfattning än vad jag har. Det tror jag är rätt vanligt faktiskt att det är så. Man känner att man är grupperad men vågar inte säga det för då tror man att man stöter sig med någon eller så, kanske inte kränker någon men att man stöter sig, det möter jag. Men sen tror jag ju mycket på att använda då såna elevaktiva metoder, till exempel Case metod då i de här samtalen. Det är en bra metod att konkretisera svåra samtal.

HW: Ja men när det gäller att använda sig av case då som metod, vad ser du Micke som fördelar där, där det handlar om att man ska ha goda möjligheter för att just ha samtal om svåra frågor?

- MA: Nej den själva metoden uppmuntrar till eftertanke och någon form utav lugna samtal. Det blir ju, alltså den diskussionen om man gör det här då enligt metoden så att säga blir ganska styrd. Och men deltagarna, det är de som uttrycker åsikter. Som lärare i det fallet så undviker man det och istället försöker man vara någon form av katalysator och leda diskussionen. Vilket gör att man koncentrerar sig mindre på vad man själv ska säga och mer på vad man ska fråga eleverna om. Det blir enligt min uppfattning så blir det nästan alltid väldigt väldigt bra diskussioner. Och det blir också, det ger möjlighet att ta upp svåra frågor. Ett case, det måste handla om en svår fråga annars är det inget bra case.
- HW: Casemetodik och safe-classroom som verktyg att leda svåra samtal, som kan hjälpa till. Har du några exempel från din tid som lärare?
- CS: Just det, jag tänker om man lyfter det lite bort från samtal, vilket jag tror annars att samtal är en väldigt bra metod på olika sätt för att diskutera de här frågorna. Så kan man också, om syftet är att få eleverna att problematisera och reflektera själv över sina egna påståenden kanske, så kan man jobba mycket med argumentationsanalys. I argumentationsanalys så jobbar man med ett påstående. Och så ska man se huruvida det här påståendet bygger på, eller vilka förargument och vilka motargument påståendet har. Sen ska man titta på huruvida argumenten bygger på värderingar eller fakta. Och så ska man försöka liksom granska varenda argument och få se, vilka argument håller egentligen utifrån, för det här påståendet? Vad blir kvar? Stämmer påståendet eller stämmer det inte? Och bara att göra en sån, det spelar egentligen ingen roll vad man kommer fram till på ett sätt, utan om man gör den här granskningen då har man gjort en väldigt stor reflektionsanalys inom sig och det kan vara en bra utgångspunkt. Sen kan man prata om saker och ting, sen kan man ta samtal. Men en del saker kanske man behöver göra inne i sig själv därför att de är viktiga för mig och därför blir de väldigt svåra att ha i stor grupp eller i att någon annan stressar på. Så att det kan vara ett sätt.
- HW: Att leda samtal om värden är ju en del i också det här med delebrativ demokratiundervisning, och det har också kopplat till skolans värdegrund. Det finns mycket att hämta där. Och det är ju då liksom iscensatta samtal om värden litegrann. Men det som vi rört oss kring här det berör ju också det här med att kunna ta de här frågorna på volley. Då är det en annan typ av samtal. Och vi inledde också med klassrummet och korridoren att det är ju olika miljöer. Men alla de här delarna behövs ju för att man ska kunna i skolan hantera spänningsfältet mellan skydd mot kränkande behandling och yttrandefrihet. Att jobba med skolans demokratiuppdrag och vilka förutsättningar man har.
- MA: Men alltså jag tror att grunden i det hela det är ju om vi pratar om alltså, klassrummet och skolans övriga lokaler. Det handlar om att skapa ett klimat på skolan som är tillåtande och där alla känner sig säkra. Och det kan man göra på olika sätt såklart. Det finns olika metoder att jobba med det. Men alltså det viktiga är ju att personalen på skolan är överens om att såhär ska vi göra, och att man backar upp varandra. För de här frågorna som är på

volley och då, det kan vara skönt att känna att man inte är själv alltså om man ska ta det, utan att det jag säger nu eller det vi pratade om nu det kommer någon annan lärare att göra också. Så att jag tror det är viktigt att man i personalgrupperna för de här resonemangen och hur ska det vara här på vår skola? Hur vill vi att det ska vara? Man kan ju börja med sig själv då. Hur ska vi ha det? Hur ska vi vara mot varandra vi som jobbar här? Och sen så utgår man från den.

HW: Vad finns det för redskap och verktyg eller metoder för det här när det handlar om att jobba med det här på Forum för levande historia då när det kommer skolklasser dit och ser utställningar och ni har diskussioner med dem?

CS: Just det våra utställningar bygger ofta väldigt mycket på samtalet, få eleverna att reflektera, få eleverna att ställa frågor, alltså det handlar ju om att våga ifrågasätta är ju också ett sätt att prova demokratin och pröva värden och sådär. Så vi jobbar mycket med samtal men också mycket med ganska konkreta värderingsövningar. Vi jobbar mycket med film, eller framförallt mycket med bilder. Alltså i en utställning kan man jobba med väldigt konkreta historiska saker gör ju vi mycket. Och det är ju en väldigt bra brygga tycker vi för att föra ett samtal om nutiden, där historien blir någonting som inte är, som inte är, direkt personligt för de individerna som står där nu. Och därför någonting annat. Men att se mekanismer i dåtiden och jämföra med nutiden blir en ganska bra aha-upplevelse ibland faktiskt. Så det kan man säga är ett sätt som vi jobbar mycket med.

HW: Vi har ju även här på Skolverket olika resurser och stödmaterial som berör de här frågorna om modet att ta upp frågor om rasism och främlingsfientlighet. Eller stöd som kan användas i det här att faktiskt jobba med samtal som metod. Jag tänker på vårt stödmaterial om förskolans och skolans värdegrunder är ett helt kapitel som handlar om olika typer av metoder för att leda såna här samtal. Samtalen är viktiga i skolans värdegrundsarbete. Och i linje med skolans demokratiuppdrag. Ni ska ha stort tack för att ni ville komma hit. Tack för ert deltagande i Skolverkspodden om rasism och främlingsfientlighet i skolan.

MA: Ja tack.

CS: Tack.

[musik]

Tack för att du har lyssnat. På Skolverket.se finns förklaringar till centrala begrepp som används i avsnittet. Samtalet leddes av Hugo Wester, undervisningsråd på Skolverket.